

Znanstveni radovi

UDK 811.163.42'373.611

81'373.61

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćeno za tisak 23. 09. 2007.

Ivan Marković
Filozofski fakultet, Zagreb
ivan.markovic@yahoo.com

Repeticija i reduplikacija u hrvatskome

Repeticija i reduplikacija u jeziku jesu dvije vrste ponavljanja istovjetnoga jezičnog materijala. Značenja repetitivnih i redupliciranih konstrukcija u najširem se smislu mogu podvesti pod pojmove povećanja ili isticanja. Premda univerzalne jezične pojave, u hrvatskome nisu sustavno istražene. U radu se prepoznaje i opisuje dvanaestak repetitivnih konstrukcija u hrvatskome jeziku te se iznose argumenti prema kojima se one mogu ili ne mogu smatrati reduplikacijskima.

Pojmovi repeticije i reduplikacije

*Repeticija i reduplikacija u jeziku pojmovi su kojima se označava ponavljanje istovjetnoga jezičnog materijala. Temeljna razlika među njima počiva u vrsti jedinica koje se ponavljaju te u vrsti jedinica koje tim postupcima nastaju. Pod repeticijom se razumijeva ponavljanje jezičnih jedinica veličine riječi ili većih, kojim ponavljanjem nastaje jezična jedinica veća od riječi; stoga je repeticija ponajprije sintaktička pojava. Pod reduplikacijom se razumijeva sustavno ponavljanje fonoloških, fonetskih i morfoloških jedinica (fonema, slogova, afikasa, dijelova osnove ili osnove u cijelosti), kojim ponavljanjem nastaje nova jezična jedinica veličine riječi; stoga je reduplikacija ponajprije morfološka – fleksijska ili derivacijska – pojava. Moglo bi se reći da je reduplikacija poseban slučaj općenitijega pojma repeticije, no reduplikacija pokazuje još nekoliko važnih značenjskih i obličnih posebnosti koje ju bitno razlikuju od puke repeticije.¹

* Ivi Pranjkoviću i dvama anonimnim recenzentima zahvaljujem na dragocjenim primjedbama i prijedlozima za poboljšanje rada.

1 Prema Gil (2005: 33–37). Uopće, razlikovanje repeticije i reduplikacije novijega je datuma. U jednome od temeljnih radova o reduplikaciji Moravcsik (1978) ih ne razlikuje, odnosno govori

Značenjski, čini se da je univerzalna i temeljna odlika svakoga ponavljanja jezičnoga materijala ikoničke naravi. Fizičko ponavljanje istovjetnoga jezičnog materijala uvijek je na neki način povezano i s pojačavanjem – u najširem smislu riječi – njegova značenja ili količine referenta (usp. Moravcsik 1978: 330, Anderson 1985: 170), odnosno svim jezicima zajedničko je to da se ponavljanje neke jedinice *x* doživljava kao njezino prostorno ili vremensko naglašavanje ili rast. Drugim riječima, konstrukcije poput

Luka se igrao, igrao...

Luka ima kratku, kratku kosu.

Luka je jako, jako dobro dijete.

univerzalno imaju konotaciju neke vrste vremenskoga ili prostornoga povećanja², ili jednostavno svrhu osnaživanja komunikacije (savladavanje buke u komunikacijskome kanalu, vokativna funkcija i sl.). No dok pri repeticiiji to ikoničko značenje ostaje dominantno (premda ne bez iznimaka), u reduplikacijskim strukturama naprotiv značenja su najčešće toliko udaljena od temeljnoga i gramatikalizirana da se smatraju arbitrarnima. U mnogim je dakle jezicima reduplikacija gramatikaliziran morfološki postupak kojim se markiraju značenja koja se u hrvatskome i bliskim mu europskim jezicima načelno iskazuju fleksijski (npr. fleksijska opreka jednine i množine u imenica i glagola, markiranje glagolskih vremena, kadšto markiranje padeža) ili derivacijski (npr. opreka svršenosti i nesvršenosti te distributivnost, recipročnost, durativnost ili iterativnost u glagola, komparacija pridjeva, konverzija različitih tipova, ili jednostavno tvorba nove leksičke jedinice):³

- uvećavanje i smanjivanje, povećanje broja referenata i njegovo smanjenje (krajnosti su s jedne strane 'svi', s druge 'bilo tko, netko')⁴

samo o reduplikaciji, pritom misleći na ponavljanje u najširem smislu. Simeon (1969: s. v. *reduplikacija*) navodi da se pod *repeticijom* kadšto razumijeva upravo ponavljanje fonema iste riječi. Treba reći da granice između repeticije i reduplikacije nisu uvijek oštre (osobiti metodološki problemi javljaju se u izolativnim jezicima), ali i u nastajanju ovoga rada pokazalo se da je opis hrvatskih »konstrukcija s ponavljanjem« mnogo precizniji ako se one razlikuju.

- 2 Zato i reduplikacijske konstrukcije – poznato je – mnogo češće iskazuju kategorije poput broja/množine (u imenica i glagola) i vida (progresivnost, imperfektivnost, distributivnost, iterativnost u glagola) nego kategorije poput padeža, roda, deikse, lica, stanja i vremena (usp. npr. Sapir [1921] 1978: 76, često citirano mjesto, ili Anderson 1985: 170, Rubino 2005: 19–22).
- 3 Zanimljivo je da temeljna konotacija povećanja u konkretnim jezicima može poprimiti različite oblike, odnosno povećanje može biti pozitivno i negativno. O toj »janusovskoj« prirodi ikoničnosti v. Abraham 2005. Nudi se nekoliko mogućih objašnjenja – metonimiziranje; metaforiziranje; raspršivanje (disperzija) značenja; povećanje intenzije (semantičkih obilježja) redupliciranoga leksema rezultira pojavom niza stupnjevutih specificiranih podznačenja, hiponimnih značenju neredupliciranoga leksema.
- 4 Primjeri iz jezika svijeta crpeni su iz – Moravcsik (1978): nigersko-kongoanski *yoruba*, *svahili*, malajsko-polinezijski *malajski*, *maršalski*, *mokilski*, *sundanski*, sinotibetski *mandarinski*, *tajski*, pama-njünganski *djirbal*, majanski *celtalski*, – Čaušević (1996): turkijski *turški*, – Rubino (2005): indoiranski *tadžički*, malajsko-polinezijski *fidžijski*, *ilokano*, *indonezijski*, *lampung*, *mokilski*, *nukuoro*, *tigak*, *sundanski*, nilosaharski (*dho*)*luo*, uto-astečki *papago*, sahaptijski *nezperce* (Oregon, SAD), – Urbanczyk (2005): sališki *komoks* (otok Vancouver i susjedno kopno,

ilokano	<i>kaldíng</i> 'koza'	<i>kalkaldíng</i> 'koze' (pl.)
papago	<i>gogs</i> 'pas'	<i>gogogs</i> 'psi' (pl.)
mandarinski	<i>ren</i> 'čovjek'	<i>renren</i> 'svi' (doslovno 'svaki čovjek')
yoruba	<i>alé</i> 'neprijatelj'	<i>alaalé</i> 'svaki neprijatelj'
celtski	<i>na</i> 'kuća'	<i>nanatik</i> 'jako mnogo kuća'
malajski	<i>bunga</i> 'cvijet'	<i>bunga-bunga</i> 'cvijeće'
malajski	<i>lamit</i> 'nebo'	<i>lamitlamit</i> 'nepce' (doslovno 'malo nebo')

- pojačavanje kakvoće i njezino umanjivanje, isticanje bitnoga svojstva i njegovo relativiziranje, sklonost čemu i nesklonost, pouzdanost i navodnost

ilokano	<i>dakkél</i> 'velik'	<i>dakdakkél</i> 'veći' (komp.)
lampung	<i>balak</i> 'velik'	<i>balak-balak</i> 'jako velik'
tajski	<i>dii</i> 'biti dobar'	<i>díidii</i> 'biti jako dobar'
džirbal	<i>miyandanu</i> 'smijati se'	<i>miyamiyandanu</i> 'smijati se više no što priliči'
luo	<i>kúóyô</i> 'pijesak'	<i>kúóyô akúóyâ</i> 'tek pijesak, puki pijesak'
lampung	<i>xabay</i> 'uplašen'	<i>xa-xabay</i> 'pomalo uplašen'
tadžički	<i>non</i> 'kruh'	<i>nonpon</i> 'hrana i slično'
turski	<i>kilim</i> 'tepih'	<i>kilim milim</i> 'tepiši i tomu slično'
turski	<i>düz</i> 'ravan'	<i>dübedüz</i> 'sasvim ravan' (usp. hrv. reg. <i>dibiduz</i> 'potpuno')
svahili	<i>maji</i> 'mokar'	<i>maji-maji</i> 'pomalo mokar, mokrast'
sundanski	<i>wani</i> 'usuditi se'	<i>wawanian</i> 'hiniti odvažnost'
komoks	<i>súpaju</i> 'sjekira'	<i>súspaju</i> 'sjekirica'

- produživanje, intenziviranje radnje i njezino svršavanje, recipročnost, distributivnost

mokilski	<i>roar</i> 'protresti'	<i>roarroar, roarroarroar</i> 'tresti se, drhtjeti'
fidžijski	<i>rabe</i> 'udariti'	<i>rabe-rabe</i> 'udarati'
sundanski	<i>hayay</i> 'željeti'	<i>hayayhayay</i> 'žarko željeti'
sundanski	<i>udag</i> 'slijediti'	<i>poudagudag</i> 'loviti se'
ilokano	<i>ag-tilmón</i> 'progutati'	<i>ag-tilmotilmón</i> '(brzo) gutati'
latinski	<i>curro</i> 'trčim'	<i>cucurri</i> 'trčao sam' (perf.)
maršalski	<i>riwew</i> 'dva'	<i>ka-rriwew</i> 'po dva, po dvoje'
turski	<i>ev</i> 'kuća'	<i>ev ev (dolaşmak)</i> '(hodati) po kućama, od kuće do kuće'

- konverzija i tvorba novih leksema značenjski manje ili više udaljenih od značenja motivirajuće osnove

maršalski	<i>wah</i> 'čamac'	<i>wahwah</i> 'ploviti čamcem'
indonezijski	<i>tiba</i> 'stići'	<i>tiba-tiba</i> 'iznenada'

Kanada). Nastojao sam da primjeri budu udžbenički – često navodeni i lako razvidna postanka.

tigak	<i>giak</i> 'poslati'	<i>gigiak</i> 'glasnik'
nez perce	<i>kú:s</i> 'voda'	<i>ku:skú:s</i> 'plavosiv'
malajski	<i>mata</i> 'oko'	<i>mata-mata, memata</i> 'policajac, špijun'
ilokano	<i>bánga</i> 'lonac'	<i>bangabánga</i> 'lubanja'
nukuoro	<i>hano</i> 'ići'	<i>hanohano</i> 'proljev'

Formalno – budući da reduplikacijom nastaju nove riječi, a repeticijom jedinice veće od riječi – kriterij za njihovo razlikovanje mogu biti i tradicionalne odredbe riječi: fonološki i naglasni (pri reduplikaciji nastaje jedna intonacijska skupina, pri repeticiji načelno više njih) te gramatički i dodirni (pri reduplikaciji nastaje jedna jedinica, sastavljena, unutar koje se ne može umetati »treća«, pri repeticiji je obično riječ o skupinama u koje je načelno moguće umetati »treće« elemente, kojih se sastavnice ne moraju dodirivati).

Prema količini ponavljanja za reduplikaciju je, kako joj naziv kazuje, svojestveno udvajanje osnovnih elemenata, ponavljanje dvaput (premda opet ne bez iznimaka).⁵ Repeticija – budući da nije sustavna, gramatikalizirana – načelno nema takvih ograničenja i nije neobično da se osnovni element ponovi tri i više puta.⁶

Ovisno o tome koji se dio osnovne jedinice ponavlja, reduplikacija može biti potpuna i djelomična. U potpunoj se osnovna jedinica ponavlja u cijelosti. Unutar djelomične pak reduplikacije ovisno o položaju ponovljenoga dijela u odnosu na osnovni razlikuju se inicijalna (ponovljeni dio prethodi osnovnomu), finalna (ponovljeni dio slijedi osnovni) i interna (ponovljeni dio umeće se unutar osnovnoga). U formalnome će smislu za hrvatski važno biti i to da reduplicirana konstrukcija može biti dodatno markirana – dodatnim formantom (afiksom koji se pridodaje ponovljenomu materijalu; usp. sufiks *-cat* u hrvatskim pridjevskim skupinama tipa *pun puncat*) ili modifikacijom (rjeđa pojava, ali ima potvrda i za nju, npr. ponavljanje osnove s prethodnim dokidanjem jednoga njezina fonetskoga dijela – usp. Moravscik 1978: 314).

Valja reći i kojim se oblicima ponavljanja jezičnoga materijala ovaj rad neće baviti: ponavljanjem istoga materijala riječima različitih vrsta (*slikam sliku, glupi glupan, led ledeni*), ponavljanjem segmenata u onomatopejskim riječima i izvedenicama od njih (poput *di-di, kokoš, kokodakati, gugutati*) te konstrukcijama koje se temelje na supostavljanju dvaju leksema različita značenja, ali slična fonetskog oblika. Takvih je u hrvatskome mnogo (npr. imeničke *kasica-prasica, križić-kružić*, pridjevske *kakav-takav, taknuto-maknuto*, glagolske *perideri, povuci-potegni*, priložne *amo-tamo, kako-tako* i dr.), značenje im se kadšto veoma razlikuje od značenja njihovih sastavnica, no njihovo bi podvođenje pod pojam repeticije omogućilo da se poda nj podvedu i konstrukcije koje mu

5 Gil (2005: 60) navodi primjer iz indonezijskoga dijalekta riau, za koji veli da je sa šest ponavljanja, prema njegovim spoznajama, svjetski rekorder u broju kopija: *culit* 'vući' – *cu-cu-cu-cu-cu-culit* 'prtljati'.

6 Kao u televizijskome džinglu: *S takvim podočnjacima samo ne crno – boje, boje, boje* (misli se na boju odjeće). To na svoj način potvrđuju i onomatopejske riječi – dok je u neleksikaliziranim onomatopejama ponavljanje načelno neograničeno (*di-di-di, vau-vau-vau*), pri leksikalizaciji se ono redovito ograničava na reduplikaciju (*di-di* 'automobil', *vau-vau* 'pas').

nikako ne pripadaju. Naprotiv repetitivnima će se smatrati priložne skupine tipa *tako-tako*.

Repetitivne konstrukcije kao takve, pa onda ni eventualne reduplikacijske, nisu u hrvatskome dosad bile predmetom temeljita istraživanja.⁷ Razloge valja tražiti u naravi suvremenih europskih jezika, koji uglavnom ne poznaju sustavnu morfološku reduplikaciju,⁸ onakvu kakva je posve obična u mnogim jezicima Austronezije (Oceanija, Filipini, Indonezija, Madagaskar), Australije, južne Azije, Afrike, Kavkaza, Amazonije, Sjeverne i Srednje Amerike, kreolskim jezicima nastalima na temelju zapadnoeuropskih (usp. Rubino 2005: 22–23). S pretpostavkom da je ikonička repeticija univerzalna i da nerijetko sa sobom nosi arbitrarne konotacije te da od repeticije do nekog oblika reduplikacije i nije tako velik korak ovaj je rad pokušaj da se načini katalog mogućih tragova reduplikacijskih konstrukcija u hrvatskome te konotacija koje u hrvatskome mogu imati sintaktičke repetitivne konstrukcije.

Repeticija u tvorbi

Tvorbenu repeticiju u hrvatskome nalazimo samo u pojedinačnim leksemima. (A da bi što u kojem jeziku bilo model i kao takvo za gramatiku toga jezika zanimljivo, nužno je da ima više od jedne realizacije i da se najracionalnije dade opisati upravo tim modelom.) Tek se u jednoj ili eventualno dvjema posebnim vrstama pridjevskih i priložnih skupina može prepoznati modelska, sustavna repeticija.

Prvu vrstu derivacijske repeticije prepoznajemo u ponavljanju istovjetnoga prefiksa u imenicama *prapradjed*, *praprabaka*, *prapraunuk(a)* te priložima *prekpreksutra*, *prekprekjučer*. Već na tih nekoliko leksema pokazuje se jedna od stalnica morfološke repeticije u hrvatskome – ona je moguća, ali i neiskorištena, redovito ostaje u okvirima tek nekoliko leksema i stoga ne postaje modelskom reduplikacijom. Vrlo je lako zamisliti i načiniti još koji leksem prema takvu uzorku (*djed*, *baka*, *unuk(a)*, *sutra*, *jučer* sasvim sigurno nisu jedine riječi koje se mogu stupnjevito udaljavati od govornikove pozicije), pa ipak takvih leksema nema. Bolje rečeno, ima ih, ali tek prigodno skovanih, takvih kojima »rok trajanja« nije duži od trenutne komunikacijske situacije. Nekoliko hrvatskih prefikasa⁹ može sudjelovati u takvu tipu tvorbe. Svima njima zajed-

7 Iznimke su Matasović (2006) te za srpski i hrvatski Ivić (1995) (srpski se i hrvatski ondje tretiraju kao jedan jezik, no potvrde koje autorica obrađuje redom su iz djela hrvatskih pisaca – od M. Vetranovića, P. Zoranića, J. Mikalje i M. A. Reljkovića do A. Šenoe i D. Šimunovića), koji su se svaki na svoj način bavili pridjevskim sintagmama tipa *pun punctat*. Nekih oblika onoga što ovdje nazivam sintaktičkom repeticijom doticale su se stilističke analize pojedinih pisaca (usp. npr. Pranjković 2003: 50–52 o A. B. Šimiću); ponavljanja u jeziku književnosti nisu predmet ovoga rada.

8 Indoeuropski ju je poznavao, osobito u tvorbi glagolskih oblika, zadržala se bila npr. u starogrčkome, latinskome, sanskrtnu.

9 Babić (1986: 33) u hrvatskome broji više od 70 prefikasa; više od 20 njih podrijetlom je iz latinskoga i starogrčkoga.

ničko je značenje majorativnosti. To su imenički *pra-*, priložni *prek(o)-*, pridjevni *naj-*, *pre-*. U razgovornome jeziku kadšto se naime pojave riječi poput *najnajbolji*, *prepreglup*, *prekpreklani* (čak i *najnajnajbolji*, *preprepreglup*, dakle s trima ponavljanjima, što je indikator repeticije, ne reduplikacije). Ipak stalnih je takvih leksema u hrvatskome samo spomenutih njih pet–šest.

Od navedenih majorativnih prefikasa dva se dakle udvojena pojavljuju u stalnim leksemima (i kao takvi, zanimljivo, istiskuju neudvojene značenjske adekvate *šukun-* 'prapra-' i *nak-/zak-* 'prekprek-'); značenje im je vrlo precizno i neemfatično – 'za jedno koljeno dalje', 'za jedan vremenski odsječak dalje' – i stoga bismo njihovu tvorbu mogli smatrati reduplikacijskom. Dva se pridjevna prefiksa repetirana i s emfatičnim značenjem pojavljuju u prigodnim novotvorenicama razgovornoga jezika.¹⁰ Imenički pak *nad-*, koliko god je posve zamišljiv kao kandidat za repeticiju (ako postoje *nadnarednik* i *natkonobar*, moguće je zamisliti i *nadnadnarednika* i *nadnatkonobara*), čini se da u repeticiji ne sudjeluje ni prigodno. Ostali se hrvatski prefiksi ne pojavljuju udvojeni (**dodogradonačelnik*, **susudrug*, **potpodstanar*). Oni koji se pojavljuju u novotvorenicama dolaze na pridjevske i imenske osnove. U prefigiranju glagolskih osnova nema repeticije (??*preprejesti se*, ??*nadnadjačati*, **potpotplatiti*).¹¹

Drugu skupinu leksema koje bismo mogli smatrati redupliciranim čine prilozi *gdjegdje* i *katkad(a)* (i *kadikad(a)*) te neodređene zamjenice *štošta* i *kojekoji*. Ti se leksemi tradicionalno u domaćoj filologiji smatraju sraštenima. Oni to nesumnjivo i jesu – imaju jedan naglasak i ne dadu se rastaviti tako da bi se u njih umetnula koja nova riječ. Po tome bi oni doista i bili reduplikacijske konstrukcije, i to prije spomenute potpune reduplikacije.¹² Međutim ono što njihov reduplikacijski status čini upitnim jest pitanje što je to u tim leksemima sraslo. Tu nije riječ o srastanju sintagmi načinjenih od dvaju slobodnih leksema – tipa *babaroga*, *domazet*, *Očenaš* – nego o srastanju prefiksoidnih formata *gdje-*, *kad-*, *koi-*, *što-* s homonimnim priložima i zamjenicama *gdje*, *kad*, *koi*, *šta*. Da je tomu tako, potvrđuju nizovi leksema nastali takvim prefigiranjem – *gdjegdje*, *gdjekad(a)*, *gdjekoji*, *gdjekud(a)*, *gdješto*, *gdjetko*; *katkad(a)*, *kadikad(a)*, *kadšto*; *kojekoji*, *koješta*, *kojetko*, *koječiji*, *kojegdje*, *kojekad(a)*, *kojekako*, *kojekamo*, *kojekud(a)*; *štokoji*, *štošta*, *šotko*¹³ – te činjenica da se, ako je riječ o zamjenicama, u njima sklanja samo zadnji od dvaju potencijalno sklonjivih dijelova (*koješta* – G *koječega* – D *koječemu*, ne **kojeg(a)čega*, **kojem(u)čemu*).¹⁴

10 U hrvatskim su derivatološkim priručnicima – temeljenima na korpusima pisanih tekstova – kao takvi neprepoznati (usp. npr. Babić 1986: 445, 501).

11 Ponavljanje homonimnih prefikasa, kao u *popoći* (← distributivno *po-* + inkoativno *po-* + *ići*), ne pripada ponavljanju istovjetnoga jezičnog materijala.

12 Tvorba neodređenih zamjenica i priloga reduplikacijom i inače je uobičajena u jezicima s reduplikacijskim konstrukcijama (usp. Rubino 2005: 21).

13 Značenje je tih prefiksoida slično, ali ne i isto, značenju složena prefiksa *po-ne-* (*gdjegdje* ≈ *ponegdje*, *gdjekad* ≈ *ponekad(a)*, *katkad(a)* ≈ *ponekad(a)*, *kojekad(a)* ≈ *ponekad(a)*, *štošta* ≈ *ponešto*). Razlika je, čini se, u intenzitetu – *gdjegdje* je manje '(ne)gdje' od *ponegdje*, *koješta* je manje '(ne)što' od *ponešto* i sl.

14 Da je »interna« deklinacija osnove u zamjenica moguća, pokazuju neodređene zamjenice sa sufiksoidom –*god*: *štogod* – G *čegagod* – D *čemugod*. Naprotiv prefiksi se i prefiksoidi u hrvatskome ne sklanjaju.

Prefigiranje s *gdje-*, *kad-*, *koji-*, *što-* u hrvatskome nije plodno (nema velike nade da će se u njemu pojaviti kakva nova tvorenica), ali modelski ga je, mislim, racionalnije opisati tako nego kao reduplikaciju. Riječi nastale slaganjem prefiksoida (vezanih leksičkih morfema) i osnovne riječi smatraju se složenicama, ne sraslicama, pa bi tu onda sinkronijski bila riječ o slaganju, ne o srašanju.¹⁵

Treću skupinu redupliciranih leksema u hrvatskome čine posuđenice poput *barbar*, *bombon*, *čau-čau* i sl. Takvi leksemi podrijetlom jesu reduplicirani, no u hrvatskome ih takvima ne možemo smatrati – njihova tvorba nije činjenica hrvatskoga jezika, nerastavljivi su na potencijalne značenjske segmente i govorniku hrvatskoga jednako neprozirni kao što su to npr. posuđenica *ciklus* ili nasljednice *glagol(ati)*, *paprat*, *pepeo*, *vjeverica*, također podrijetlom reduplikacijske.¹⁶

Više od treće skupine reduplikacijskim konstrukcijama nalikuju pridjevi *raznòrāznī*, *vjèkovjèčan* i *danòdnèvnī*. Prvi je relativno uobičajen, drugi rjeđi i najčešće vezan uz religioznu tematiku, treći vrlo rijedak te se obično pojavljuje konvertiran u prilog *danòdnèvno* (ili *dānodnèvno*).¹⁷ Iako tvorbeno naoko pripadaju vrlo plodnu kompozicijskomu modelu (*raznobojan*, *raznoličan*, *raznours-tan*, *dugovjèčan*, *cjelodnevni*, *sedmodnevni*, *svakodnevni*, kao *brzopotezni*, *slatkovodni*, *srednjoškolski* i sl.), pa se tako u nas i tretiraju, značenjem se zapravo iz njega izdvajaju i uklapaju u temeljno značenje repetitivnih konstrukcija – emfaza ponavljanjem istovjetnih leksema. Dok je preobličeno značenje složenica poput *raznourstan*, *dugovjèčan*, *svakodnevni* subordinirano, atributno – 'koji je razne vrste', 'koji je duga vijeka', 'koji je svakoga dana' – značenje ovih triju leksema ne daje se preoblikovati tako, nego kao 'koji je pojačano razni', 'koji je pojačano vjèčan', 'koji je pojačano dnevni' (*dnevni* u značenju 'svakoga dana'). Ponudjenim se tvorbenim modelima u hrvatskome (npr. u Babić 1986) ti leksemi i ne dadu opisati.¹⁸ Oblikom bi se dakle pridjevi *raznorazni*, *vjekovjèčan* i *danodnevni* mogli smatrati reduplikacijskim konstrukcijama – riječ je o sraštenim leksemima, s jednim naglaskom. Ono što ih ipak čini samo repetitivnima jesu njihovo nearbitrarno značenje, odnosno značenje koje se lako daje izvesti iz osnovne sastavnice, te neplodnost takva tvorbenoga modela u

15 Dodajmo da u hrvatskome ne postoji oblik **tkotko* (potencijalno 'bilo tko, tko bilo', usp. lat. *quisquis*); potencijalni formant *tko-* ne sudjeluje u tvorbi.

16 Etimologiju navedenih leksema v. npr. u Skok (1971–1974); *vjeverica* se kao primjer reduplikacijske tvorbe spominje u Simeon (1969: s. v. *reduplikacija*).

17 Hrvatski čestotnik Moguš & Bratanić & Tadić (1999) na milijunskome korpusu bilježi 3 pojavnice pridjeva *raznorazni*, nijednu pridjeva *vjekovjèčan* i *danodnevni*. Internetska *Hrvatska jezična riznica* bilježi 130-ak pojavnica pridjeva *raznorazni*, 10-ak pridjeva *vjekovjèčan*, nijednu pridjeva *danodnevni* (stanje 27. X. 2007). Pridjev i/ili prilog *danodnevni/danodnevno* rječnici suvremenoga hrvatskoga ne navode, ali u tekstovima se pojavljuje (što potvrđuju rezultati s internetskih tražilica poput *Googlea*).

18 Usput rečeno, ni pridjev *danonoćni* ne daje se objasniti kao subordinirana složenica (to primjećuje i Babić [1986: 384], tretirajući ga ipak unutar složeno-sufiksanih, dakle ponajprije subordiniranih, pridjeva). Riječ je o koordiniranoj složenici ('i dnevni i noćni'), koja se doduše piše sastavljeno (kao i *gluhonijem*, ali *gluho-slijep*), no ortografska konvencija ne treba zavarati. Koordinirane složenice i inače su slaba točka hrvatskih derivatoloških priručnika.

hrvatskome. To da je opisan repetitivni model u hrvatskome ostao »neiskorišten« – a spomenuta tri pridjeva pokazuju da je moguć – samo je po sebi zanimljivo jer su pridjevi, kao riječi koje znače svojstvo i koje su u jezicima često podvrgnute stupnjevanju (komparaciji), zapravo vrlo dobri kandidati za repetitivne i reduplikacijske konstrukcije. To potvrđuju i konstrukcije tipa *pun punctat* (v. dalje).

Sljedeću vrstu repetitivnih konstrukcija nalazimo u priložnoj skupini *tako-tako* 'ni dobro ni loše'. Konstrukcije toga tipa nisu neobične ni u drugim europskim jezicima (usp. engl. *so-so*, njem. *so-so*, tal. *così (e) così*, šp. *así así*), ali uvijek su, čini se, malobrojne i sličnih osnovnih leksema. U hrvatskome joj je nalik još i konstrukcija *malo-malo* 'često, s vremena na vrijeme' (*Malo-malo pa ga opet sretnem*). Značenje se takvih konstrukcija relativno lako daje pretpostaviti iz značenja osnovnih leksema, u hrvatskome obje osnovne jedinice u njima zadržavaju svoj naglasak (premda su skupine nerazdjeljive; nije dakle riječ o sraslicama) i bolje ih je – nego pojmom reduplikacije – opisivati drugim, plodnim, modelom nastanka hrvatskih priložnih skupina, onime kojim su nastale skupine poput *amo-tamo*, *brže-bolje*, *kako-tako*, *lijevo-desno*, *više-manje*. Izraz *pola-pola* 'napola, *fifti-fifti*' također je bolje opisivati drugim modelom, onime kojim nastaju omjeri u rečenicama poput *Zaradu dijelimo pedeset-pedeset*, *Zaradu dijelimo četrdeset-šezdeset*; u *pola-pola* jednostavno je riječ o ekvivalenciji u omjeru, ne o reduplikaciji.

Repeticija u sintaksi

U hrvatskome međutim ima i konstrukcija koje bismo mogli nazvati sintaktičkim repeticijama, pod time razumijevajući ponavljanje jezičnih jedinica veličine riječi ili većih od riječi, koje ponavljanje za posljedicu ima konotacije koje se ne dadu objasniti tek ikonički. Takve konstrukcije sasvim sigurno nisu posebnost samo hrvatskoga. U kroatistici su dosad ipak slabo ili nikako bile zamijećene i opisane (gramatike hrvatskoga ne pružaju nikakve podatke o njima). Jedan od razloga tomu leži vjerojatno i u činjenici da se reduplikacija, već je rečeno, tradicionalno i uglavnom smatra morfološkom – fleksijskom ili derivacijskom – pojavom, ne i sintaktičkom.¹⁹ Drugi je pak taj što je i morfološka reduplikacija u hrvatskome rijetka pojava, pa je i ona sama teško dolazila do gramatičkih opisa. Treći razlog svojevrstne zanemarenosti konstrukcija sa sintaktičkom repeticijom, možda i najvažniji, jest taj što dobar dio njih pripada dijaloškim situacijama razgovornoga jezika (pod razgovornim se tu misli i u

19 Istraživači reduplikaciju uglavnom ne protežu na sintaksu (tako se npr. od 25 radova skupljenih u Hurch (ed.) [2005] tek jedan ili dva bave nekim oblikom repeticije u sintaksi). Termin sintaktičke repeticije i/ili reduplikacije kako ga ovdje poimam nema dodirnih točaka sa sintaktičkom reduplikacijom kako je prateći devetnaestostoljetnog istraživača A. F. Potta definira i u arapskome tretira Maas (2005: 398): repeticija riječi istih leksičkih elemenata, ali različitih klasa (u retorici – paremenoni: *brazditi brazdu*, *tri putnika putom putovaše*); takva je repeticija onda oprečna gramatičkoj, u kojoj se isti afiksi ponavljaju uz riječi različitih osnova (zapravo – slaganje).

opreci prema pisano i u opreci prema ostalim funkcionalnim stilovima standardnoga jezika) i rijetko se susreću u pisanim tekstovima. Dojam je da se pri prijenosu u pisani medij takve konstrukcije preinačuju u one koje svojom naravi više odgovaraju pisanom jeziku, jeziku koji je lišen konkretne dijaloške situacije, konteksta i govorenojezičnih »pomagala« kojima se ona služi.²⁰

Prikazat će se sedam tipova takvih konstrukcija, bez namjere da se u tipologizaciji bude iscrpan (nije isključeno da takvih konstrukcija ima još). U prvoj od njih udvaja se glagol:

Tražim ja, tražim, ali ne nalazim.

Pliva on, pliva, kad se na pučini pojavi peraja morskoga psa.

Uči, uči, isplatit će ti se.

Takvo je sintaktičko ponavljanje najmanje zanimljivo – najuobičajenije je, značenjski se najbolje uklapa u univerzalno i očekivano značenje kontinuiteta ili emfaze, i u iskaz unosi najmanje konotativnoga značenja. No i u takvu ponavljanju moguće je da se u pojedinačnim primjerima pojavi kakvo neikonično značenje. Tako je udvajanjem imperativa i prezenta glagola *vidjeti* – *vidi, vidi!* ili *vidiš, vidiš!* – nastao uzvik čuđenja ili odobravanja.²¹

Drugu vrstu sintaktičke repeticijske prepoznavamo u ponavljanju imenice ili pridjeva u imenskome predikatu (s kopulom), kojim se ponavljanjem značenje leksema ističe, naglašava kao 'upravo to', 'to samo', 'upravo takav', 'potpuno takav':

Duša mu je kamen – kamen. (= *kao kamen; (od) kamena*)

Juha je sol – sol. (= *sama sol; jako slana*)

Luka je glup – glup. (= *potpuno glup; glup da gluplji ne može biti*)

Moguće je i ponavljanje imenica i bez kopule, ali konotacija je tada malo drugačija – različite se pojavnosti istoga referenta svode na (jedinstvenu) bitnu kvalitetu:

A: *Od kojega brašna mijesite kruh, oštrog ili glatkoga?*

B: *Brašno – brašno, svejedno je.* (= *brašno je brašno; svako brašno je isto*)

Ponavljanja ove vrste u razgovornome jeziku nisu neobična, a zanimljiva su ako ništa stoga što su u hrvatskome s tim značenjima uopće ostvarljiva (s drugim vrstama riječi, npr. s glagolom – nisu). Svojim konotacijama pojačavanja svojstva iskazana osnovnim leksemom (jer i kad je osnovni leksem imenica, podrazumljeno je tipično svojstvo imenovana referenta)²² ona se razlikuju od npr. puka šibcarskoga ponavljanja tipa *žileti, žileti*.²³

20 O tome na svoj način govori i nezastupljenost takvih konstrukcija u pravopisnim priručnicima (iz primjera će se vidjeti da se u njihovu bilježenju može javiti dvojba – razdvajati ih zarezom ili crtom, kad je riječ o upravnome govoru, eventualno i navodnicima).

21 Uzvičnom funkcijom slični su mu *dobro, dobro* i *neka, neka*, oba s deprecijativnim značenjem.

22 Rečenice *Juha je sol – sol* i *Juha je sama sol* znače isto. Bilo bi zanimljivo takve rečenice usporediti s ruskim superlativom sa *samyj*, mogućim i s imeničkom osnovom.

23 Gil, od kojega i preuzimam poimanje repeticijske kao neke vrste začetka gramatikalizirane reduplikacije, vrlo ozbiljno tretira repetitivne uzvike prodavača u jednome indonezijskome dija-

Sljedeći je oblik repeticije ponavljanje komparativa pridjeva (rjeđe i neobaveznije priloga) u gradacijskim konstrukcijama *sve* + komp. + *i* + komp.:

Vanjski je dug Hrvatske sve veći i veći.

Dani su sve kraći i kraći.

Luka je sve jači i jači.

Reprezentacija igra sve bolje (i bolje).

Samim time što je obavezno »rastavljena« sastavnim veznikom takva konstrukcija ne može biti smatrana reduplikacijskom. Značenjski, u skladu s temeljnim značenjem repeticije i dosta očekivano, ona ima konotaciju iterativnosti, kontinuirana povećanja. Kad je vremenska odredba trajnosti prisutna ili iskazana imperfektivnim glagolom, čini se da je repeticija komparativa zališna:

Luka je svakim danom sve jači (i jači).

Luka biva sve jači (i jači).

Činjenica da je takva repetitivna konstrukcija u hrvatskome posve obična, običnija od nerepetitivne (za razliku od npr. nerepetitivnih engl. *get* + komp., njem. *werden* + *immer* + komp.) mogla bi se kao dopuna sintaksi pridjeva i komparativa naći u hrvatskim gramatikama (dosad, koliko mi je poznato, nije).

Pridjevske sintagme tipa *pun puncat*, *sam samcat*, *crn crncat* posebno su zanimljive. Takve konstrukcije jedine su dosad u literaturi o hrvatskome i o srpskome i bile promatrane kao reduplikacijske (o hrvatskome usp. Skok 1971–1974, Matasović 2006, za »srpskohrvatski« v. Ivić 1995²⁴). Semantikom se one uklapaju u temeljno značenje repetitivnih konstrukcija (pojačanje osnovnoga značenja), ali tako da s osobitim i ponovljivim dodatkom iskazanim sufiksom *-cat* znače da je svojstvo iskazano osnovnim pridjevom zastupljeno u najvećoj mjeri – ne u stupnjevitom odnosu prema drugoj mjeri istoga svojstva, nego apsolutno (pa se kadšto nazivaju i apsolutnim superlativima). Kao takve one redovito ne dobivaju pridjevima inače svojstvene dopune: ?*pun puncat znanja*, ?*sam samcat kao duh*, **crn crncat od svih*.

Ponajprije zanimljive su svojim nastankom, i to iz dvaju razloga: predstavljaju u hrvatskome poseban model, bez analogije, te se (jedino) u njima pojavljuje sufiks *-cat*.²⁵ Istražujući mogući način njihova nastanka Ivić (1995) odbacuje Stevanovićevu motivaciju imenicama na *-ac* i podrijetlo takvih sintagmi nalazi u pridjevskim sintagmama zabilježenima u jeziku starih dalmatinskih pisaca poput *go i nag* (iz M. Držića, druga pol. 16. st.; *Rječnik JAZU*, s. v. *nag*), a izravan poticaj za nastanak pojačajnih sintagmi u onima u kojima je drugi pridjev bio pridjev *krcat*, jedini u kojem postoji segment *-cat*. Prva takva

lektu (Gil 2005: 47–50). Indonezijski – kao i mnogi drugi austronezijski jezici – poznaje i potpuno gramatikaliziranu reduplikaciju.

24 Prva verzija rada objavljena je 1985. godine (Ivić 1995: 319).

25 I inače su sufiksi koji bi započinjali s *-c-* u hrvatskome malobrojni i ne odveć plodni – hipokoristični *-ca* (*kruca*, *noćca*, *riječca*, *žećca*), deminutivni *-ce* (*djelce*, *ogledalce*, *seoce*) te pridjevski *-cat*; inačica *-cit* u hrvatskome je vrlo rijetka, u srpskome češća (usp. Babić 1966: 235, Ivić 1995: 320–321).

zabilježena upravo je *pun krcat* (iz A. Vitaljića, poč. 18. st.; *Rječnik JAZU*, s. v. *krcat*). Nema li podršku daljnjemu razvoju takvih sintagmi Ivić nalazi u pridjevimskim reduplikacijskim konstrukcijama iz turskoga, jezika veoma plodne imeničke, glagolske, pridjevske i priložne reduplikacije.²⁶

U hrvatskome je danas tuce takvih sintagmi: *bijel bjelcat*, *cijel cjelcat*, *crn crncat*, *gol golcat*, *isti istacati*, *jedan jedincat*, *nov novcat*, *pravi pravcati*, *pun puncat*, *sav samcat*, *sav savcat*, *zdrav zdravcat*, *živ živcat*. Kao pojedinačna novotvorba moguće je da se kadšto pojavi sintagma i s još kojim pridjevom – *kriv krivcat*, *mrtav mrtvacat*, *plav plavcat*, *spor sporcat*, *star starcat* i sl. Izvedenica (*isti*) *istacati* pokazuje da se dodir dentala i afrikate (skupina *tc*, česta prepreka u derivaciji) može izbjeći oblikom *-acat*, pa nisu nemoguće ni sintagme *čist čistacat*, *sit sitacat*, *žut žutacat* i sl. U standardnome jeziku ne pojavljuju se analogne sintagme s drugim sufiksima (s iznimkom sintagme *jedan jedini*), ali u dijalektima ih ima – *Rječnik JAZU* i *Skok* (1971–1974) s. v. *pun* donose potvrde iz Like (*pun puncijat*, *pun punčan*, *pun puncijan*, *pun punan*), a iz vlastita jezičnog iskustva znam da se u okolici Ozlja – susretištu kajkavskoga, štokavskoga i čakavskoga – upravo *pùn punân* (ali ne i sintagme drugih osnovnih pridjeva) normalno rabi.²⁷

Svim je pridjevima koji stupaju u takve sintagme zajedničko da su redovito jednosložni, iznimno dvosložni (*jedan jedincat*, *pravi pravcati* te pojedinačne novotvorbe), neizvedeni, da im je značenje prototipsko pridjevsko²⁸ te da su izrazito česti.²⁹ Potencijalne novotvorbe također su moguće samo od takvih pridjeva, odnosno posve su nemogući oblici **(prazan) praznacat*, **(bolesan) bolesnacat*, **(bradat) brada(ta)cat*, izvedenice od posvojnih, odnosnih i glagolskih pridjeva poput **(čovjekov) čovjekovcat*, **(zimski) zimskacat*, **(obučen) obučenacat* (usp. i Matasović 2006).

Sintagme tipa *pun puncat* možemo smatrati reduplikacijskima: – potpuno su leksikalizirane upravo s udvojenim pridjevom (osim veoma rijetko pridjevi sa sufiksom *-cat* ne rabe se samostalno), – u njih se ne daje umetnuti »treća« riječ (premda nisu srasle: oba se sastavna dijela sklanjaju i čuvaju svoj naglasak), – značenje im je tek donekle ikoničko, a zapravo vrlo stalno i vrlo precizno (značenje apsolutnoga superlativa), – potencijalno su plodne, s istim,

26 Budući da ih ima i u bugarskome i makedonskome, Ivić ih smatra balkanizmima. Obilje primjera reduplikacije u turskome v. u Čauševića (1996).

27 Težak (1981: 311–313) iscrpno opisuje tamošnje konstrukcije s ponavljanjem, ali u pridjeva bilježi samo one sa sufiksom *-cat*: *bel belcat*, *cil cilcat*, *nof nofcat*, *pun puncat*, *zdraf zdrafcacat*.

28 Prototipski pridjevimskim značenjima – osnovnim pridjevimskim semantičkim tipovima – smatraju se dimenzije, dob (*nov*), vrijednost (*prav*), boja (*bijel*, *crn*), te fizička svojstva (*cijel*, *gol*, *pun*, *sav*, *zdrav*), ljudske osobine i brzina.

29 Prema čestotniku Moguš & Bratanić & Tadić (1999) devet se pridjeva koji stupaju u takve sintagme (koji dakle mogu dobiti sufiks *-cat*) – *sam*, *sav*, *nov*, *crn*, *isti*, *bijel*, *pun*, *cijel*, *pravi* – nalazi među 35 najčešćih hrvatskih pridjeva; *sav* je, uopće, pridjev s najvećom čestotom, *sam* je četvrti na ljestvici, *nov* šesti, *crn* dvanaesti, *bijel* šesnaesti... Dakako, pritom valja imati na umu i to da *sam*, *sav*, *isti*, *jedan* imaju u hrvatskome i zamjeničkopridjevsku i/ili člansku funkciju.

ponovljivim značenjem (a ponovljiva unutar modela mogu biti samo arbitrarna značenja).

Dodajmo da Matasović (2006) u takvim sintagmama – smatrajući prvi njihov dio pridjevskim modifikatorom (specifikatorom), odnosno intenzifikatorom drugoga pridjeva³⁰ – prepoznaje tipološki nezabilježen slučaj protezanja gramatičkoga slaganja s imenicom u rodu na pridjevski modifikator koji je i sam pridjev (*bijela bjelcata haljina*, ne **bijel bjelcata haljina* ili **bijelo bjelcata haljina*).³¹

Petom konstrukcijom sintaktičke repeticije sažima se – stvarno ili fingirano – višekratno ponavljanje sugovornikova iskaza. Bez obzira na to koliko je puta i u kojem vremenskome rasponu sugovornik izgovorio neku rečenicu, govornik tu kontinuiranost može sažeti njezinim udvajanjem:

A: *Vrati mi novac!*

B: *Vrati mi novac, vrati mi novac – kao da novac raste na grani.*

A: *Što ćeš odjenuti na svadbi?*

B: *Što ćeš odjenuti, što ćeš odjenuti – ne znam što ću odjenuti!*

U hrvatskome takva konstrukcija ima i dodatnu konotaciju: govornik iskazuje negodovanje prema sugovornikovu očekivanju te najavljuje da ga – svojom voljom ili ne – vjerojatno neće ispuniti. Takva sintaktička repeticija može se zapravo smatrati podtipom repeticije s konotacijom derogativnosti. To se vidi i po tome što je moguće repetirati pojedinu sintagmu, odnosno negodovanje usmjeriti prema pojedinomu dijelu prethodećeg iskaza:

A: *Što ćeš odjenuti sutra na svadbi?*

B: *Odjenuti, odjenuti – ne znam što ću odjenuti!*

ili:

B: *Na svadbi, na svadbi – ne znam što ću odjenuti na svadbi!*

ili:

B: *Sutra, sutra – ne znam što ću odjenuti sutra!*

Sintaktička repeticija česta je i u dječjem zadirkivanju, ruganju:

Luka ima curu, Luka ima curu.

30 Temeljeći takav odnos dvaju pridjeva na postavkama *X-bar*-teorije. U hrvatskim se gramatikama drugi pridjev (pridjev sa sufiksom *-cat*) tradicionalno smatra onime koji dopunjuje prvi, pojačava mu značenje (usp. npr. Barić *et al.* 1995: 361, 587); ostalo je međutim nezamijećeno da bi to – uz sintagme s pridjevima na *-ovetan* (*cio bogovetni*) – tada bio jedini primjer postponirana pridjevskog intenzifikatora u hrvatskome.

31 Pomalo nejasna međutim ostaje Matasovićeva argumentacija time da je drugi pridjev subordiniran prvomu. Ako bismo se s time i složili, činjenica je i to da je nizanje subordiniranih pridjeva koji se s imenicom slažu u rodu – nikako ne samo u hrvatskome – posve obična pojava (u hrvatskome se signalizira nizanjem bez zareza ili veznika – *nova bijela haljina* nije isto što i *nova, bijela haljina* ili *nova i bijela haljina*). Slaganje u rodu s imenicom proteže se i na – također pridjevne – intenzifikatore *mrtav* i *cio/čitav/svaki* u frazeologiziranim pridjevskim skupinama *mrtav hladan*, *mrtav pijan*, *mrtav umoran* (*Marija je mrtva umorna*) te *cio/čitav/svaki bogovetni* (obično uz imenicu *dan*), sintaktički vrlo sličnima ovima tipa *pun puncanat*.

Takve rečenice s rugalačkom intonacijom mogu biti i neudvojene, ali češće se pojavljuju udvojene, gotovo u formi pjesmice, brojalice.³² Da je riječ o ruganju, potvrđuje i to da se tako udvojene mogu naći i značenjski posve neutralne, neuvredljive rečenice, koje upravo udvajanjem i rugalačkom intonacijom dobivaju konotaciju deprecijativnosti:

Luka ima rođendan, Luka ima rođendan.

Tipološki je potvrđeno da su morfološke reduplikacijske konstrukcije za dječji jezik karakteristične i univerzalne (usp. Moravcsik 1978: 329, Dressler *et al.* 2005: *passim*), no pritom se redovito misli na reduplikaciju u vrlo ranoj dobi, najviše do 3 ili 4 godine života, i to na različite oblike imitativnih i onomatopjejskih ponavljanja te fonetskog izvrtnja riječi dok se jezik još usvaja. Sintaktička repeticija u jeziku djece nešto starije dobi, koja su već potpuno ovladala jezikom, slabo je zamijećena i opisana.

Posljednja, sintaktički i značenjem (dopusnost, koncesivnost) možda i najzanimljivija, jest repeticija imenskih skupina koja se pojavljuje u zavisnome dijelu zavisnosloženih rečenica, koja zapravo tvori poseban, dosad neprepoznat tip hrvatskih asindetskih dopusnih rečenica. Dopusne su rečenice one kojima se dopušta ostvarenje sadržaja glavne rečenice unatoč tomu što za to ne postoje uvjeti ili, obratno, kojima se ono ne dopušta unatoč tomu što za ostvarenje uvjeti postoje.³³ Repetitivnim se dopusnim rečenicama može izreći oboje:

Noga u gipsu, noga u gipsu – na bratovu se svadbu mora ići.

(= *Iako je noga u gipsu,...* ili *I ako je noga u gipsu,...*)

Zdrav ko dren, zdrav ko dren – na bratovu svadbu ne idem.

(= *Iako sam zdrav ko dren,...* ili *I ako sam zdrav ko dren,...*)

Dopusne rečenice značenjski su bliske suprotnima. Tako se i rečenice ovoga tipa mogu preoblikovati u suprotne:

Noga u gipsu, noga u gipsu, ali na bratovu se svadbu mora ići.

Da je riječ o svojevrsnoj obaveznoj repeticiji, pokazuje i to što je u neudvojenom obliku osnovna rečenica u najmanju ruku eliptična, ako ne i nerazumljiva:

?**Noga u gipsu – na bratovu se svadbu mora ići.*

Koncesivnost je zamijećena kao moguće – ali tipološki, čini se, ne baš često – značenje redupliciranih konstrukcija.³⁴ U hrvatskome se njezino iskazivanje

32 I, dakako, pripadaju razgovornomu, svakodnevnomu jeziku, ne »umjetnosti riječi«, pjesmotvorstvu. Repeticija bilo koje vrste kao retorički ili poetički postupak u ovome se radu ne obrađuje.

33 Za hrvatski usp. npr. Katičić (1986: 293), Silić & Pranjković (2005: 349), za druge indoeuropske jezike usp. König (1988).

34 Usp. Gil (2005: 57) za indonezijski (dva primjera s udvajanjem imenske skupine, slično kao u hrvatskome) te Shibasaki (2005: 297) za japanski (pojedinačan primjer s glagolskom reduplikacijom).

udvajanjem leksema (kao u *Bolestan, bolestan – na bratovu se svadbu mora ići = Iako si bolestan,...*) može protegnuti i na čitavu imensku skupinu s dopunama.

Repetirane imenske dopusne konstrukcije slične su konstrukcijama s ponavljenim i zanijekanim glagolskim oblikom (najčešće glagolskim pridjevom radnim):

Htio – ne htio, na svadbu moraš ići.

Radio – ne radio, isto ti je.

Radiš – ne radiš, isto ti je.

Asindetske rastavne konstrukcije toga tipa (*Radio – ne radio,...* = *Radio ili ne (radio),...*) nisu u hrvatskome neobične i u gramatikama su opisane (usp. npr. Silić & Pranjković 2005: 328). Ipak nije zamijećeno da se kao takve pojavljuju upravo u dopusnim zavisnim surečenicama, kao i njihovi nezamijećeni i nezanijekani imenski pandani. Dopuna bi dakle opisu hrvatskih koncesivnih rečenica bila ta da se u njima može pojaviti asindetska udvojena, repetirana imenska ili glagolska skupina. S važnom razlikom: ako je ta skupina glagolska, ponovljeni se dio nužno negira (**Radio – radio, isto ti je*).³⁵

Na kraju valja spomenuti i poznato udvajanje negacijskih formanata u rečenicama s neodređenim zamjenicama i priložima. Za razliku od svih drugih udvajanja ono u hrvatskome nema nijednu od funkcija repetitivnih konstrukcija (*sic!* **nema nijednu...**), nego je jednostavno pravilna (*U nas nitko ništa nikomu nikada ne govori*),³⁶ i po tome zapravo proturječi univerzalnosti značenjâ repetitivnosti, a proturječi i očekivanu potiranju dviju negacija, do kojega bi npr. došlo pri zamišljivoj repeticiji negacijskoga prefiksa (*nepredvidiv = predvidiv*). Dublja bi analiza prešla okvire ovoga rada i morala bi se pozabaviti naravljju negacijskih formanata (koji su negacijski, a koji zapravo nisu). Kao zanimljivost budi spomenuto to da su jezični savjetnici još do prije tek nekoliko desetljeća insistirali na tome da rečenice *Nosim jednu davnu, nikad prežaljenu ljubav* ili *Ničime izazvan, javio se za riječ* imaju u »korektnome« hrvatskome glasiti *Nosim jednu davnu, nikad neprežaljenu ljubav* i *Ničime neizazvan, javio se za riječ* (s dvjema negacijama, kao u aktivu: *ljubav koju nikad nisam prežalio, ništa ga nije izazvalo*). Vlastito iskustvo jezika kaže mi da su onda preporučivani oblici (jasno je, ne bi bili preporučivani da se već onda nisu bili pojavljivali u »nekorektnu« obliku) govornicima hrvatskoga danas uglavnom neprihvatljivi, čak nerazumljivi. Moglo bi se dakle postaviti pitanje – ako je trpni pridjev u takvim konstrukcijama izgubio negacijski formant, mogu li ga u navedenima izgubiti i neodređena zamjenica ili prilog?

35 Negirati se može i imenska skupina, ali tada se više ne udvaja i postaje sindetska rastavna: *Noga u gipsu ili ne, ..., Bolestan ili ne,...*

36 Rečenice *Nisam ništa rekao, Ništa ne vidim, Nitko nije došao* u neslavenske se jezike prevode s jednom negacijom (npr. engl. *I said nothing/I didn't say anything, I see nothing/I don't see anything, No one came*).

Zaključak

Hrvatski – kao ni većina europskih jezika – ne poznaje sustavnu (morfološku) reduplikaciju. Ipak može se u njemu prepoznati nekoliko repetitivnih konstrukcija – i morfoloških (tvorbenih) i sintaktičkih – od kojih neke u određenoj mjeri pokazuju svojstva reduplikacijskih konstrukcija. Zaključno se može reći:

- da se derivacijska repeticija pojavljuje u pojedinačnim leksemima (u imenica, pridjeva, zamjenica i priloga, nikad u glagola), ali da se postanak tih leksema najčešće bolje može objasniti nerekativnim tvorbenim postupkom;
- da se u sintaksi dadu prepoznati repetitivne konstrukcije koje svojom konotacijom – derogativnost, deprecijativnost, koncesivnost – nadilaze tipičnu konotaciju iterativnosti i/ili emfaze;
- da samo pridjevske konstrukcije perifrastičnoga apsolutnog superlativa tipa *pun puncat* u znatnijoj mjeri pokazuju odlike gramatikaliziranih reduplikacija;
- da je i u tvorbi i u sintaksi redovito riječ upravo o udvajanju, ne o ponavljanju više od dvaput, te da je ponavljanje uvijek potpuno, nikad djelomično;
- da se repeticijskom tvorбом dobivaju značenja (samo) pozitivna pojačavanja, a da se repeticijom u sintaksi dobivaju i pozitivne i negativne konotacije;
- da se – što nije neobično ni neočekivano, ali je vrijedno konstatacije – redovito udvajaju kraći (jednosložni i dvosložni) leksemi i kraće sintagme (imenske ili glagolske skupine bez mnogo dopuna);
- da su sintaktičke repetitivne konstrukcije odlika govorenoga, upravo razgovornoga jezika, koji pretpostavlja stvarnoga ili zamišljenoga sugovornika te koji je osnažen osobitom intonacijom (dvočlana, uzlazno–silazna, apodiktična intonacija; otud i njihova završenost, one su zapravo mali, poslovični tekstovi), kadšto ruganjem, kreveljenjem.

Literatura

- Abraham, Werner. 2005. »Intensity and diminution triggered by reduplicating morphology: Janus-faced iconicity«. In: Hurch (ed.) 2005: 547–568.
- Anderson, Stephen R. 1985. »Inflectional morphology«. In: T. Shopen (ed.) *Language typology and syntactic description*. Vol. III: *Grammatical typology and syntactic description*: 150–201. Cambridge: Cambridge University Press.
- Babić, Stjepan. 1966. »Sufiksna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku«. *Rad JAZU* 344: 63–256.
- Babić, Stjepan. 1986. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku: Nacrt za gramatiku*. Zagreb: JAZU – Globus.
- Barić, Eugenija & Mijo Lončarić & Dragica Malić & Slavko Pavešić & Mirko Peti & Vesna Zečević & Marija Znika [Barić et al.]. 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

- Dressler, Wolfgang U. & Katarzyna Dziubalska-Kołaczyk & Natalia Gagarina & Marianne Kilani-Schoch [Dressler *et al.*]. 2005. »Reduplication in child language«. In: Hurch (ed.) 2005: 455–474.
- Čaušević, Ekrem. 1996. *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Gil, David. 2005. »From repetition to reduplication in Riau Indonesian«. In: Hurch (ed.) 2005: 31–64.
- Hrvatska jezična riznica [HJR]. <http://www.riznica.ihjj.hr>.
- Hurch, Bernhard (ed.) 2005. *Studies on reduplication*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Ivić, Milka. 1995. »O pridevskim obrazovanjima tipa *pun puncan*«. In: *O zelenom konju: Novi lingvistički ogledi*: 319–331. Beograd: Slovoğraf.
- Katičić, Radoslav. 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika: Nacrt za gramatiku*. Zagreb: JAZU – Globus.
- Kouwenberg, Silvia & Darlene LaCharité. 2005. »Less is more: Evidence from diminutive reduplication in Caribbean Creole languages«. In: Hurch (ed.) 2005: 533–545.
- König, Ekkehard. 1988. »Concessive connectives and concessive sentences: Cross-linguistic regularities and pragmatic principles«. In: J. A. Hawkins (ed.) *Explaining language universals*: 145–166. Oxford – Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.
- Maas, Utz. 2005. »Syntactic reduplication in Arabic«. In: Hurch (ed.) 2005: 395–429.
- Matasović, Ranko. 2006. »Reduplicirani pridjevi u hrvatskome jeziku«. [http://www.hrvatskiplus.org/Default.aspx? sec=34](http://www.hrvatskiplus.org/Default.aspx?sec=34) [Pregled: 28. VIII. 2006.]
- Matthews, Peter H. ²1991. *Morphology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moguš, Milan & Maja Bratanić & Marko Tadić. 1999. *Hrvatski čestotni rječnik*. Zagreb: Zavod za lingvistiku FF – Školska knjiga.
- Moravcsik, Edith A. 1978. »Reduplicative constructions«. In: J. H. Greenberg & Ch. A. Ferguson & E. A. Moravcsik (eds.) *Universals of human language*. Vol. 3: *Word Structure*: 297–334. Stanford, Cal.: Stanford University Press.
- Pranjeković, Ivo. 2003. »Šimićeva jezična praksa«. In: *Jezik i beletristika*: 43–62. Zagreb: Disput.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika [Rječnik JAZU]*. 1880–1976. Vol. I–XXIII. Zagreb: JAZU.
- Rubino, Carl. 2005. »Reduplication: Form, function and distribution«. In: Hurch (ed.) 2005: 11–29.
- Sapir, Edward. [1921] 1978. *Language: An introduction to the study of speech*. London – Toronto – Sydney – New York: Granada Publishing.
- Shibasaki, Reijirou. 2005. »On the grammaticalization of verbal reduplication in Japanese«. In: Hurch (ed.) 2005: 284–313.
- Silić, Josip & Ivo Pranjeković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Vol. I–II. Zagreb: Matica hrvatska.
- Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Vol. I–IV. Zagreb: JAZU.
- Težak, Stjepko. 1981. »Ozaljski govor«. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5: 203–428 + karte I–IV.
- Urbanczyk, Suzanne. 2005. »Enhancing contrast in reduplication«. In: Hurch (ed.) 2005: 211–237.

Repetition and reduplication in Croatian

Repetition and reduplication in language are two types of repeating the same language material, repetition being syntactical, and reduplication being morphological (inflectional and derivational) process. In the paper a dozen of Croatian repetitive constructions are recognised and described, and arguments are presented by which they can or cannot be considered as reduplicated.

Several groups of lexemes are formed by some kind of repetition: 1) lexemes with the repetition of majoritive prefixes like *pra-* 'proto-', *naj-* 'the most', *pre-* 'too', 2) adverbs *gdjegdje* 'here and there', *katkada* 'sometimes', and indefinite pronouns *štošta* 'different things', *kojekoji* 'different, various', 3) loan words like *bombon* 'sweet', *ciklus* 'cycle', and indigenous but derivationally not analyzable words like *glagol* 'verb', *pepeo* 'ashes', 4) adjectives *raznorazni* 'different', *vjekovječan* 'eternal', and *danodnevni* 'day in day out', 5) adverbs like *tako-tako* 'so-so', *malo-malo* 'from time to time'.

Several kinds of syntactically repetitive constructions are also recognized: 1) repetition of a verb with the connotation of iterativity, with possible conversion into interjection (*vidi, vidi!* 'oho!'), 2) repetition of the *Duša mu je kamen – kamen* 'His soul is stone – stone (i. e. made of stone)' type, 3) repetition of the comparative of adjectives in gradational constructions *sve + comp. + i + comp* 'comp. + and + comp. (e. g. *better and better*)', 4) adjectival periphrastic superlative phrases of the *pun puncat* 'completely full' type, 5) repetition of a phrase with the connotation of derogativity and not fulfilling interlocutor's expectations (*Vrati mi novac, vrati mi novac...* 'Return me the money, return me the money...'), 6) repetition in children's mocking, 7) repetition of an NP or an AP in concessive clauses (*Noga u gipsu, noga u gipsu – na bratovu se svadbu mora ići* 'Leg in plaster, leg in plaster – one must attend one's brother's wedding (i. e. Even if one's leg is in plaster,...)').

It is concluded that Croatian, like other West European languages, does not have grammaticalized reduplication, and that reduplicated lexemes are often better described by other derivational processes. Only adjectival constructions of the *pun puncat* type exhibit properties of the proper reduplicated constructions to the greater extent. Connotations of Croatian syntactically repetitive constructions – derogativity, depreciation, concessivity – cannot be subsumed under the notion of mere increase, iterativity, or emphases. Meanings obtained by repetitive derivation are always positive in Croatian, and those obtained by repetition in syntax can be either positive or negative. Syntactical repetitive constructions are usually heard in colloquial language and are usually strengthened by particular apodictic intonation, and sometimes mocking, grimaces etc.

Ključne riječi: repeticijska (lingvistika), reduplikacija (lingvistika), tvorba riječi, sintaksa, razgovorni jezik, hrvatski jezik

Key words: repetition (linguistics), reduplication (linguistics), word formation, syntax, colloquial language, Croatian